

MÜZE KOTÜPHANESİNE VAKFEDİLEN KİTAPLAR

ve

VAKIFLARI

Yazan: *Vefik Tura*

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Şark Kütüphanesini teşkil eden binlerce cilt k-it.:ptan başka bir de erbabı irfan tarafından toplanılıp hayat ile alakaları kesildikten sonra varisleri tarafından ibkay-i-namları için bu Müesseseye vakfedilen asar vardırki bunların da yekunu iki bine yaklaşmaktadır.

Tarih ve edebiyat sahasında eserleri ile beraber ebediyen yaşayan bu muhterem ölülerin birisi, şiir ve edebiyat aleminde büyük *bir* nam bırakan Recai zade Mahmut Ekrem, diğeri Abdülhamit devri Sadr-ı-azamlarından Müşir Cevat Paşanın kardeşi Ferik Mehmet Şukir Paşa, üçüncüsü de, Şair ve Müverrih Diyarbekir'li Said Paşadır.

Bu üç edib'in bıraktıkları kıymettar kitaplar, muhtelif tarihlerde Mü-zeye maledilmişlerdir. Bunlardan ilk önce gelenler, Recai zadenin metruka-tıdır ki yüzlerce cilt teşkil eden bu kitapların ekserisi tarih ve edebiyata taalluk ettiği gibi muayyen ilim şubelerine ait olanları ve bir hayli de edebi romanlar vardır.

El yazması asarı da ihtiva eden bu kitapların arasında güzel nesih ve ta'lik hatları ile yazılmış Hafız, Sabri, Envciı, Sabit ve saire gibi divan Şairlerimizin kıymetli eş'arı mevcuttur. Hatta bu yazma kitaplardan birisi de vak'anüvis Esad efendinin kendi el yazısıyla yazılmış «Sefername-i hayır» adlı tarihçesidir. Müverrih, eserinin mukaddemesi sonuna şu tarihi yazmıştır:

Maksad-ı-hayır ile Sefer eyledi Sultan Mahmut
Oldu Şadan-i- Kerem gördüğü Büldan Ü-kura

Es'ada, ol seferi natık olan mazbatanın
Nain-i- tarihi «Seferünaine-i- hayırın olsa seza

Bu tarihin son mısraındaki «Sefername-i hayır» terkibi vak'anı• cereyan ettiği 1246 hicri senesini göstermektedir.

1264-1847 tarihinde İstanbul'da doğan Ekrem beyin şiir ve edebiyat sahasındaki inkişafkar kudretini gören, devrin Şuray-ı- Devlet Reisi Mithat Paşa, kendisini üçbin kuruş maaş ile Şuray-ı- Devlet Muavinliğine getirmek suretiyle mahalline maruf bir kadrişinaslık göstermiş ve Sultan Aziz'in

azman-ı-saltanatına tesadüf eden bu tevdih-i vecih, ikinci Hamit devrinde de azalık suretiyle mazhar-ı taltif ve takdir olmuştur.

Şuradaki vezaifi arasında memleketin irfan alemine hizmetten geri durmayan büyük üstad, bir taraftan da Galata Sultaniyesi ve Mülkiye mektebinde edebiyat dersi veriyor ve güzide talebeler yetiştiriyordu; Fakat her kalem ve irfan sahibinden ürken ve kuşkulanan Saray, onun talebelerine Vatan, Millet ve hürriyet aşklarını aşılmasından korkmuş ve onu bu kud'si meslekten çekerek uhdesinde yalnız Şura azalığını bırakmıştır.

Ekrem Bey sevdiği bu tedris yolundan ayrıldıktan sonra boş durmamış, zamanın gazete ve mecmualarında kıymetli yazı ve şiirler yazmış, mensur, manzum ve tercüme olarak yirmiyi müteceviz eser bırakmıştır.

Memleketimizde meşrutiyetin ilaniyle hürriyet güneşinin doğduğu tarihe kadar kalemi ile çalışan bu, büyük edib, Kamil Paşa kabinesinin teşek-külü sırasında Evkaf Nazırı sıfatıyla siyasiyata karışmıştır.

Bir aralık kendisine en ziyade elyak olan Maarif Nazırlığını da deruhde etmiştir. Ancak bu dağdağlı işlerde fazla kalmıyarak çekilmiş, Ayan Mec-lisine aza olmuştur.

Vefatına tesadüf eden 1329 - 1911 ikinci Kanununa kadar bu son vazifesinde kalan Ostad, vasiyeti mucibince sevgili Nejad'ının Küçüksudaki **kabrinin** yanına defnedilmiştir.

Mahmut Ekrem beyin kitapları Müzeye geldikten sonra Müzeler Müdürü olan Halil Bey merhum, üstad'ın oğlu Ercümen Ekrem'e 27 Eylül 330 tarihiyle yazdığı tezkerede:

«Odeba-yı Osmaniye meyanında bir mevki-i mümtaz ihraz eden peder-i»
«mağfur ve mükerremleri Ekrem Bey merhumun hal i hayatında bu devlet»
«ve millete ve ezcümle vatana ifa etmiş oldukları hidemat-ı fevkaladeye»
«ilave-i faika ve millete bergüzar olmak üzere kütüphane-i irfanlarını tezyin»
«eden asarın Müze i Humayun hütüphanesine ihdasını vasiyet buyurmuş»
«olmaları, merhumun ilelebed rahmetle yadına vesile-i cemile teşkil edeceği..»
beyaniye müzeler namına teşekküratını bildirmiştir.

Müze kütüphanesini zenginleştiren vakıf kitaplardan ikincisi; kılıcı kadar kalemine de hakim ve sahip olan ve <<Yeni Osmanlı Tarihi» adıyla hazırladığı büyük eserin ikinci cildine kadar olan kısmını neşreden müverrih Şakir Paşanın kitaplarıdır.

Askeri, tarihi, edebi ve ilmi asardan teşekkül eden bu kitapların hey'et-i umumiyesi matbu olup yalnız bir tanesi el yazmasıdır. Ta'lik hattı ile yazılmış olan bu kitap da müverrih (Ali) nin (Nusretname) adlı eseridir.

Ali bu eserinde, Lala Mustafa Paşanın 985 tarihindeki Azerbaycan ve Şirvan seferlerini tasvir etmekte ve mukaddimesinde şu;

Hanı Muradın devletinde açılıp Nat-ı Zemin
 Vaktidir yaran-ı piyade Şah avına süre-at
 Sai dai o dem ilhamı rabbani ile
 Didi tarihin, Acem Şahı ola nagah mat

tarihini söylemektedir.

Şakir Paşa, 1277 • 1855 tarihinde Butsa'da dünyaya gelmiştir. Babası, Karahisarlı Mustafa Asım Beydir.

Uzun yıllar sefaret atışemiliterliklerinde, Atina sefaretinde bulunmuş, bir aralık kardeşi Cevat paşanın Başyaverliğini yapmıştır.

Bilahara Teftiş-i askii Komisyonu Azalığına tayin olunan Şakir paşa, en son vazifesi olan Van Fırkası Kumandanlığından emekliler arasına karışmıştır.

Tekaüdlük devrini boş geçirmiyen Paşa, telifat ile uğraşırken bir taraftan da Galatasaray Sultanisinde. Şimdiki Lise - Tarih tedrisatına devam ediyor idi.

Sütcülük, Arıcılık gibi fenni vadilerde de kalem oynatan bu Ostad'ın müteaddid ciltlere taksim edip tamamını bastırma muvaffak olamadığı «Yeni Osmanlı Tarihinden» başka tab edilmemiş (Mısır Tarihi), (Selahiddin Eyyubi) ve (Tarih-i İslam ve Osmanî) namodki eserleri de keza basılamamıştır.

Daha Harbiye tahsilini ikmal etmeden zuhur eden 1293 • 1876 Rus harbine iştirak için mektepten kaçarak cepheye koşan ve aldığı gaza nişane- siyle İstanbul'a dönen bu şanlı kahraman, ömrünün son yıllarını, memleket evladlarını yetiştirmek, irfan kütüphanelerimize kıymetli eserler vermek üzere çalışır iken kaderin kötü bir tecellisi ile 1322 • 1914 tarihinde Karahisar'da bir kazaya kurban gitmiş ve cenazesi İstanbul'a getirilerek Büyük- adadaki medfeneye tevdi edilmiştir.

Bu büyük adamın vefatından sonra refikaları tarafından kitapları Müzeye teslim edildiği zaman Müzeler Müdürü Halil Bey merhum kendilerine 10/Teşrinisani;330 tarihini taşıyan şu tezkereyi yazmışlardır:

<<Müverrih-i Osmaniye meyanında bir mevki-i mümtaz ihraz eden zevci» «mağfur ve muhteremleri Şakir Paşa merhumun hal-i- hayatında bu devlet» «ve memlekete ifa etmiş oldukları hidemat-ı fevkaladeye ilave-i-faika ve» «millete bergüzar olmak üzere kıymettar kütüphanesinin Müze-i Humayun'a» «ihdasiyle merhumun ilelebed rahmetle yadına vesile-i- cemile teşkil edecek» <<olan işbu emr-i-hayri delalet buyurulmasından dolayı gerek idare-i- acizane» «namına, gerek müşarünilyh ile ohu pek kadim hukuka binaen nam-t-1» «kemteraneme olarak arz-ı- şükranı mücaheret eylerim.»

Birer ilim hazinesi olan bu teberruattan üçüncüsünü ve en zenginini teşkil eden kitaplar, şair, edib, ve müverrih olan Diyarıbekirli Said Paşanın varisleri tarafından Müzeye ihla edilen kitaplardır.

İllu kitaplar, uzun yıllar Diyarbekir Vilayeti Vergi .Mümeyyizi Hamid Bey namında bir zatın nezdinde mahfuz kalmış ve nihayet 13 33 senesinde ikinci ordu menzil müfettişliğince meccanen nakilleri temin edilerek İstanbula gönderilmiş ve mülga Maarif Nezaretince bu iş için yollanılan tahsisatın sarfına mahal bırakılmamıştır.

Sait Paşanın ölümünden 20 küsur sene sonra Müze'ye gelen bu kitapların içinde muhtelif ilim şubelerine ait kitaplar olduğu gibi tarih ve edebi-yata mütedair eserler, mecmualar ve el yazısı nüshalar mevcuttur. Bilhassa bunların arasında bu, büyük Edib'in kendi el yazmasını ihtiva eden <<Miratil-iber>> adlı tarihe ait olan müsveddeler, tamamlamaya muvaffak olamadığı divanı, Arapçadan tercüme ve hatta meşhur <<Kaside-i-bütde>> nin tercümesi ve saire gibi asar da vardır.

Bu değerli kitapların vurudundan sonra memleketimizin tanınmış edib ve şairlerinden «Fırah-ı Irak» nazımı Süleyman Nazif bey merhum tarafından babasının kitapları arasına konulmak üzere «Divan-ı Şevket», «Yusuf ve Züleyha», «Gülüstan ve Büstan», <<Bahrülhakayık>> gibi yazma eserler de ila- veten vakf-ü ihda olunmuştur.

Şair bir sülaleye mensup olan Sait Paşa, 12 48-1832 senesinde Diyar-ı bekir'de doğmuş ve orada yetişerek ehliyet ve kifayeti kendisini Diyarıbekir rnektupçuluğuna kadar yükseltmiştir.

12 89-1872 tarihinde eski devrin Mülkiye Paşalık rütbelerinden olan miri niranlık payesiyle Ma'muretilaziz mutasarrıfı olan Sait Paşa, Şark vilayetlerimizin muhtelif mıntakalarında vazife gördükten sonra tekaütliğini isteyerek ilmi ve edebi sahada çalışmaya başlamıştır; fakat Abdülhamid hükümeti, onun bilgisi kadar idarecilikteki vukuf ve kudretinden müstağni kalamıyarak 1306-188 8 senesinde rütbesini bir derece daha yükselterek Muş mutasarrıflığına getirmiş ve bilahare şahı.i arzusu üzerine Mardin'e tahvil eylemiştir.

Ancak ömrü vefa etmediğinden İlfardincde bulunduğu sırada, yani 1308-1890 tarihinde gözlerini hayata kapamış ve temiz namını ebediyete bırakmıştır.

Bu, büyük edib'in manzum eserlerinden birkaç numune veriyorum:

Beyitlerinden:

Hak v! batıl nur-ü- adil ile nümayandır «Sait» Fark
olunmaz Nik-ü bet gitse nazardan afitap

Ahlah manzumesinden:

Seyyiat insana nefsi-i- kemterininden gelir
Her hacalet ademe su-i- karininden gelir
izzet-Ü-zillet mekana hep mckininden gelir
istikamet, müstakimülhale dininden gelir
föstakirn ol Hazreti Allah utandırmaz seni

Divanından:

Küfoin-ı nimet eyleyen atlaslar içinde
Olmaz da ne olur har gibi bir gün çula muhtaç Sen ey «Sait» asla kapama
çeşmi niyazı
Ta eylemeye sağ gözü rabbim sola muhtaç